

УДК 81:811.11-112

## СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ РІВНОЗНАЧНОСТІ В ПАМ'ЯТКАХ ПИСЕМНОСТІ ГОТСЬКОЇ МОВИ

*Л.П. Калитюк, канд. філол. наук (Київ)*

На матеріалі готської мови досліджуються мовні засоби, що вживаються для порівняння рівнозначних об'єктів і дій. Описаний арсенал одиниць, причетних до оформлення таких порівнянь, і встановлено, що їхня праїндоевропейська генетична спорідненість дозволяє виключити можливість впливу грецького оригіналу на їх підбір. Встановлено найбільш частотні сполучники *swa*, *swe*, причетні до аранжування порівнянь. Аналіз мовних фактів проведено із залученням даних давньогерманських мов.

**Ключові слова:** готська мова, порівняння, рівнозначні порівняння, об'єктів і дій порівняння.

**Калитюк Л.П. Структурно-семантические свойства сравнений равенности в памятках письменности готского языка.** На материале готского языка исследуются языковые средства, употребляемые для сравнения равнозначных объектов и действий. Описан арсенал единиц, причастных к оформлению таких сравнений, и установлено, что их праиндоевропейское родство позволяет исключить возможность влияния греческого оригинала на их подбор. Определены наиболее частотные союзы *swa*, *swe*, привлекаемые для аранжировки сравнений. Анализ языковых фактов проведен с привлечением данных древнегерманских языков.

**Ключевые слова:** готский язык, сравнение, сравнение равенности, объектов и действий сравнение.

**Kalytyuk L.P. Structural-semantic properties of comparisons of equation.** The article seeks to explore the means of the Gothic language used in comparisons of equation at different language levels. The detailed analysis of language data reveals that comparisons of equal objects and actions in the language in question are carried out by a set of conjunctions, with *swa*, *swe* as the most commonly used ones. The Gothic language conjunctions analysed trace their origin back to PIE, having cognates in IE languages. The choice of language means is often determined by the object of comparison (action / object(s)). The data from other old Germanic languages are included.

**Key words:** comparison, comparison of objects and actions, equation comparisons, Gothic language

У мовознавчих студіях традиційно прийнято відмежовувати порівняння рівнозначності та нерівнозначності. Принцип такого поділу полягає, по-перше, у структурній організації питомих одиниць, по-друге, у їх лексико-семантичному наповненні. Об'єктом цієї розвідки є порівняння рівнозначності готської мови з погляду структури та лексико-семантичного наповнення таких одиниць, що становить предмет дослідження. Оскільки невідоме пізнається шляхом зіставлення з відомим людині, пізнаним поняттям, об'єктом, досвідом тощо, порівняння вважається основою пізнавальної діяльності людини. Відтак звернення до різноаспектного вивчення порівнянь є багатообіцяючим і прогнозовано плідним, оскільки такий підхід до-

зволить реконструювати багатоаспектну діяльність людини, не лише мовленнєву [4, с. 23]. Йдеться, до прикладу, про побут, соціокультурні стереотипи, моральні стандарти мовної спільноти. Отже, цілком зрозумілим і самоочевидним є звернення до найдавніших пам'яток писемності з метою відстеження витоків цього мовного явища та лінгвальних засобів, причетних до аранжування порівняння. Окремішність, унікальність та цінність готської мови для германського мовознавства полягає в її архаїчності, що дозволяє використовувати факти цієї мови для відстеження певних еволюційних процесів у германських мовах. До того ж проблемі аранжування порівнянь на різних мовних рівнях готської мови не приділялося належної ува-

ги [2, с. 66], що зумовлює актуальність та новизну такої розвідки. Мета дослідження полягає в окресленні структури і семантики готських мовних засобів, причетних до оформлення порівнянь рівнозначності дій та об'єктів.

У готській мові порівняння доцільно розглядати вузько, власне з погляду залучених мовних засобів, полишаючи поза увагою соціокультурний аспект. Таке міркування зумовлено об'єктивними причинами, а саме: пам'ятки готської мови передусім є перекладами з грецької, що передбачає точність відтворення перекладеного тексту і не дозволяє впевнено розглядати особливості мовної картини світу готів. Наведені нижче приклади порівнянь відносять до біблеїзмів, які за своєю природою позбавлені інформації про особливості світобачення носіїв мови друготвору: порівняння віри з гірчичним зерном *galaubein swe kaurno sinapis* (CA Mark 4:31; CA Luke 17:6); або ж духа з голубом *ahman swe ahak* (CA Mark: 1:10), *ahma* <...> *swe ahaks* (CA Luke 3:22); натовпу з отарою овець без пастуха *swe lamba ni habandona hairdeis* (CA Matthew 9:36); чи диявола з блискавкою, що впала з неба *Satanan swe lauhmunia driusandan us himina* (CA Luke 10:18); людей з вівцями та вовками *swe lamba in midumai wulfe* (CA Luke 10:3); послідовників Бога з улюбленими дітьми *galeikondans guda swe barna liuba* (Ephesians 5:1); єпископів із служителями Божими *skalup~pan aipiskaupus ungafairinotus wisan, swe gudis fauragaggja* (Titus 1:7); старших чоловіків з батьками *andbeitais* <...> *swe attin* (Timothy I 5:1); молодших чоловіків з братами *juggins swe bropruns* (там само); старших жінок з матерями *sineigos swe aiþeins* (Timothy I 5:2); молодших жінок з сестрами *juggos swe swistruns* (там само); потенційного адресата з воїном Ісуса Христа *þu* <...> *swe gods gadrauhþs Xristaus Iesuis* (Timothy II 2:3). Така неперспективність відстеження особливостей побуту, світобачення готів через вживання порівнянь все ж не позбавляє дослідника обґрунтовано припустити, що перекладений матеріал Біблії таки містить відомі для готів поняття, що закладають підвалини їхнього повсякденного життя: *barna liuba, attin,*

*ahaks, kaurno sinapis, swistruns, aiþeins*. Іншими словами, немає підстав упевнено говорити про світоглядну унікальність готів, але є можливість окреслити широкий позамовний контекст, екзофору, спільну для них (готів) та інших мовних спільнот, для яких є зрозумілою Біблія. Це міркування є суголосним із спостереженням про те сприйняття світу людиною є антропоцентричним, оскільки продуктивним і не складним є процес порівняння відомих понять, величин [3, с. 14].

Вплив грецького оригіналу на друготвір є настільки потужним, що у наукових колах закріпилася думка про його можливу інтерференцію навіть на синтаксичному рівні готського варіанту Біблії [цит. за 1, с. 52]. Втім можна з високою вірогідністю припустити, що мовні одиниці, причетні до оформлення порівнянь у готській мові все ж не зазнали впливу корелюючої мови, оскільки належать до закритої мовної системи, яка в свою чергу універсально демонструє низьку здатність до запозичень. За формального підходу впадає у вічі наявність мовної одиниці *swe* "як" (*so, as, as if, as though* у сучасній англійській мові) у всіх наведених порівняннях.

У синхронних мовознавчих студіях зазначається про наявність сталого стандартного арсеналу мовних засобів, причетних до оформлення порівняльних конструкцій (Rett, J.), таке спостереження повною мірою можна застосувати до діахронічних студій, оскільки так само у давніх мовах (у нашому випадку, у готській) наявні сталі мовні одиниці, що забезпечують архітекtonіку таких структур. Слід однак розмежовувати мовні засоби, що оформлюють порівняння об'єктів та порівняння дій. Сталість таких мовних одиниць неухильно простежується і в інших давньогерманських мовах (давньоанглійська, давньоскандинавська, алеманський та (східно-)франкський діалекти давньовірхньонімецької мови, баварський діалект давньосаксонської мови). Різниця полягає лише у взаємному розміщенні таких одиниць, а саме контактного положення корелятивних пар при порівнянні об'єктів (давньоанглійська *swa swa*, давньовірхньонімецька, південно-рейнський франк-

ський діалект *sama sō*) чи дистантного (більш поширеного) (готська *swe ... jah*, давньосаксонська *só sama... sō*, давньоскандинавська *sva ... sem*, давньосаксонська, баварський діалект *sama so ... sama*, давньверхньонімецька, алеманський діалект *so... sosa*, давньверхньонімецька, східно-франкський діалект *sō ... sō*). Побіжного погляду достатньо, щоб зазначити матеріальну схожість наведених вище одиниць, що може бути зумовлено спільністю їхнього походження, архаїчністю. Приклад готської мови свідчить про те, що дистантне розміщення таких корелятивних пар є більш давнім. Позиційних інновацій зазнали аналізовані одиниці давньоанглійської та давньверхньонімецької (південно-рейнський франкський діалект) мов. Вищесказане дозволяє зробити кілька висновків. По-перше, для оформлення порівнянь об'єктів германські мови мають фіксований арсенал успадкованих мовних засобів. По-друге їхнє взаємне розміщення може зазнавати змін від дистантного до контактного (більш новітнього).

При порівнянні рівноцінних дій у давньгерманських мовах застосовуються або ж контактено розташовані пари (готська *swaswe*, давньоанглійська *swa swa*, давньверхньонімецька, південно-рейнський франкський діалект *sama sō*, давньосаксонська *al sō*, давньосаксонська, баварський діалект *sama so*), або ж одна матеріальна одиниця (давньоскандинавська *sem*, давньверхньонімецька, алеманський діалект *so*, давньверхньонімецька, східно-франкський діалект *sō*). Мовні засоби, причетні до порівняння рівнозначних дій у давньгерманських мовах, таким чином, дещо відмінні від таких, що застосовуються для зіставлення об'єктів.

Рівнозначні дії, об'єкти у готській мові порівнюються із залученням, по-перше, якісних відзайменникових прислівників, як-от: *swa* “так”, *swe* “як”, *galeiko* “подібно”, *galeiks* “схожий, подібний” і, по-друге, вказівних займенників на зразок: *so* “ця”, *sa* “цей”, *sama* “самий”, *sa sama* “той самий”, *samo* “той самий”; аглютинативно приєднаних *sa*, *þata*, *so* до відносної частки *ei*: *saei*, *þatei soei*, *þatei ... þata*. Найпоширенішою мовною

одиницею, що вводить порівняння рівнозначності є сполучник *swa*, дериват від займенника третьої особи *\*s(w)e-*. Етимологічна розвідка свідчить на користь спільноіндоєвропейського походження досліджуваної одиниці. Пор.: PIE *\*swo-* “so”, PG *\*swa*, OE *swa*, *swæ*, OSaxon, Middle Dutch, OHG *so*, ONorse *sva*, Danish *saa*, Swedish *så*, OFrisian *sa*, Dutch *zo*, German *so* “so”), (cf. Greek *hos* “як,” OLat *suad* “так,” Lat *se* “себе”). У готській мові порівняння може вводитися із залученням дистантно розташованої корелятивної пари *swa... (ni) swe* “так... як”: (1) <... > *jah swa managai swe attaitokun imma, ganesun* (CA Mark 6:56) – “і стільки, скільки торкнулося його, були зцілені”; (2) *swa ufta swe* (A Corinthians I 11:25) – “так часто, як”; (3) *swa managai swe* (A, B Timothy I 6:1; A, B Galathians 6:12, там само 6:16) – так багато, скільки; (4) *swa lagga swe* (A Romans 11:13); (5) *swa managai auk swe* (A Galatians 3:27); (6) *apþan ik nu swa rinna, ni <swe> du unwis <s>amma; swa jiuka, ni swe luftu bliggwands;* (A Corinthians I 9:26) – “Я тому так біжу, не як невпевнено, так б'юся я, не як хтось б'є повітря”.

Сполучник *swaswe* вводить не лише підрядні наслідкові, а й підрядні порівняльні. Побіжний аналіз фактів готської мови дозволяє стверджувати, що, на відміну від *swe*, якому властиво сполучатися з іменниками, *swaswe* переважно вводить (не)повні речення: (7) *gamotidedun imma twai daimonarjos us hlaiwasnom rinnandans, sleidjai filu, swaswe ni mahta manna usleipþan þairh þana wig jainana.* (CA Matthew 8:28) – “зустріли його двоє одержимі дияволом, вийшовши з могил, <такі> переповнені злістю, що жодна людина не могла пройти тим шляхом”. (8) *gagg, jah swaswe galaubides wairþai þus* (CA Matthew 8:13) – “ідіть своїм шляхом, як ви вірите, так і вам буде”; (9)... *ak swaswe laisida mik atta meins, þata rodja.* (CA John 8:28) – “... як вчив мене батько мій, я говорю ці речі”; (10) *wairþaid bleiþjandans, swaswe jah atta izwar bleiþs ist.* (CALuke 6:36) – “будьте тому милостиві, як ваш Отець <є> милостивий”; (11) *swaswe unwita quisa* (B Corinthians II 11:23) – “як дурень говорю”; (12)

*unte waurstw frauins waurkeiþ, swaswe jah ik* \_\_\_\_ (Corinthians I 16:10) – “він робить роботу Господа як я <роблю>” [еліпсис [VP]]; (13) *swaswe jah þai anþarai* (A, B Ephesians 2:3) – “навіть як інші”. Втім трапляються випадки, коли вказана одиниця входить до складу структури [*swaswe* [NP [NAdj]]]: (14) *swaswe malta mareins* (A Romans 9:27) – “як ніску в морі”.

*Swaswe* може бути конституентом корелятивної пари із дистантно розташованими *swah* (15) *swa* (16), (17) та *samo*: (15) *jah swaswe warþ in dagam Nauelis, swah wairþiþ jah in dagam sunaus mans* (CA Luke 17:26) – “як було в дні Ноя, так буде і в дні Сина людського”; (16) *swaswe raihtis lauhmoni lauhatjandei us þamma uf himina in þata uf himina skeiniþ, swa wairþiþ sumis mans in daga seinamma* (CA Luke 17:24) – “як блискавка, що блискає з однієї частини неба, освітлює іншу частину під небесами, так має і син людський у його дні”; (17) *unte swaswe ufarassus ist þulaine Xristaus in uns, swa jah þairh Xristu ufar filu ist jah gabraþsteins unsara*. (B Corinthians II 1:5) – “як і страждання Христа присутні в нас, так і ми знайдемо заспокоєння в Христі”.

Порівняння може здійснюватися за схемою [[Comp Adj] *swaswe* [S]]: (18) *jah þan saiada, urrinniþ jah wairþiþ allaize grase maist jah gatauiþ astans mikilans, swaswe magun uf skadau is fuglos himinis gabauan*. (CA Mark 4:32) – “Як його посіяно, воно виростає і стає більшим за всі трави і простягає великі гілки, так(і), що птахи небесні можуть розташуватися в його тіні”. Важко однозначно визначити семантику підрядного речення, введеного маркером *swaswe*, це може бути підрядне як способу дії, так і порівняльне. Неможливість проведення чіткої диференціації між вказаними реченнями зумовлена їхньою контамінованою семантикою.

Засвідчено непоодинокі випадки дистантно розташованих корелятивних пар *swe*... *galeikai* “як ... як” (19), *swe*... *swa* “як ... так” (20), *swe*... *swaswe* “як ... як” (21): (19) *Saudauma þau waurþeima jah swe Gaumaurra þau galeikai waurþeima* (A Romans 9:29) – “ми були як Содом, і як для Гоморри ство-

рені”. (20) *swe þiubs in naht swa quimiþ* (Thessalonians I 5:2) – “як злодій вночі так пруходить”. (21) *þizai laiseinai is; unte was laisjands ins swe waldufni habands jah ni swaswe þai bokarjos* (CA Mark 1:22: CA Matthew 7:29) – “Їх навчав так, ніби мали владу, а не як скрибів”. *Swe* може траплятися як перша частина складеного слова, як, наприклад, *swe leika* (Ephesians 5:28); *sweþauh* (A, B Corinthians II 12:15).

Іноді порівняння вводиться в імплікатуру і розпізнається як таке на основі позалінгвального досвіду реципієнта (22), або ж за допомогою умовиводу: (22) *Jah aftra [Jesus] dugann laisjan at marein, jah galesun sik du imma manageins filu, swaswe ina galeiþan <dan> in skip gasitan in marein; jah alla so managei wiþra marein ana staþa was*. (CA Mark 4:1) – “І він знову почав вчити біля берега моря і стільки багато <людей> зібралось біля нього, що він ступив на корабель, вийшов у море, а весь натовп зостався біля моря на суші”.

Зрідка для порівняння вживається мовна одиниця *samo* “такий самий” (23), когнати якої засвідчені не лише в германських мовах, а й у більш широкій ІЄ мовній площині: O Norse *same, samr* “такий же”, PG *\*sama-* “такий самий” (cf. O Saxon, OHG *samant*, German *samt* Gothic *samana* “разом”, Dutch *zamenen* “збирати”, German *zusammen* “разом”), PIE *\*samos* “той самий”, від кореня *\*sem-* (1) “один”, “як один” (adv.), “разом з” (cf. Sanskrit *samah* “рівний, такий самий, подібний, ідентичний”; Avestan *hama* “подібний, той самий”; Lat. *similis* “like”; OChurch Slavonic *саму*). (23) *þata samo taujand* (CA Luke 6:33) – “так само з грішниками”; (24) *usfulleiþ meina fahed, ei þata samo hugjaiþ, þo samon friaþwa habandans, samasaiwalai, samafraþjai* (B Philippians 2:2) – “наповни себе моєю радістю, щоб ти був такої ж думки, щоб ти мав таку ж любов, таку ж гармонію, таку ж думку”. *Sama* або *swa* можуть вживатися як перша частина складеного слова з елементом *-laud*: (25) *ni in Israela swalauda galaubein bigat*. (CA Luke 7:9) – “ні, не в Ізраїлі не знаходив я такої великої віри”;

(26) *ei andnimaina samalaud* (там само, 6:34) – “отримати стільки ж знову”.

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що, по-перше, мовні засоби, причетні до аранжування порівнянь рівнозначності у готській мові, успадковані від праіндоевропейської мови-основи, що уможливорює отримання науково-значущих результатів на матеріалі готської мови, нехтуючи можливим впливом грецької джерельної мови на готський друготвір. По-друге, порівняння рівнозначності у готській мові реалізується насамперед за допомогою *swa*, *swe*, які можуть вживатися як самостійно, так і в складі корелятивних пар. По-третє, лексичне наповнення порівнянь свідчить про те, що вони покликані узгодити нову інформацію з позамовним контекстом, мінімально впливаючи на світосприйняття реципієнта. Подальші дослідження перспективно зосередити на вивченні особливостей порівнянь нерівнозначних дій, об'єктів на матеріалі готської мови.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV – XIII ст.) : монографія / І.Р. Буніятова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 327 с. – Бібліогр. : с. 244–325.
2. Дубинин С.И. Готский язык : учебное пособие / С.И. Дубинин, М.В. Бондаренко, А.Е. Теревёнков ; 2-е изд., доп. – Самара : Изд-во «Самарский университет», 2006. – 148 с.
3. Ікалюк Л.М. Порівняльні конструкції в текстах давньоанглійської мови: структурний і функціонально-семантичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Л.М. Ікалюк. – Київ, 2010. – 20 с.
4. Харитончик З.А. Сравнение в процессах языковой номинации / З.А. Харитончик // Очерки о языке. Теория номинации. Лексическая семантика. Словообразование : Избр. труды. – Минск : МГЛУ, 2004. – С. 22–31.
5. Online Etymology Dictionary : Інтернет-ресурс. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com/>

#### ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- The Gothic Bible : Інтернет-ресурс. – Режим доступу : <http://www.wulfila.be/gothic/browse/>